

1. О значају вредности

Знана је истина да су интереси одређујући за циљеве политике и политичког деловања. Међутим, они ретко када наступају директно већ се, по правилу, дефинишу преко вредности. Дакле, у промоцији интереса увек постоји и један вредносни код преко кога се интереси артикулишу да би стекли оно значење које их чини више или мање прихватљивим. Тиме политика стиче оне атрибуте којима би да се легитимише као деловање на остваривању општих вредности, а не неких посебних интереса.

У постављању циљева посебно је важан и изазов који представља стање друштва. То стање, основни проблеми и могућности њиховог решавања, такође утиче на избор и рангирање циљева и одређује меру њихове прихватљивости и остварљивости тј. реалистичности.

У споју интереса и изазова стварности преко ауторитета вредности, артикулише се свака политика. Том правилу не избегава ни српска политика.

Следећи ово полазиште, могли бисмо утврдити да се у неким базичним стварима без обзира на промене друштвеног стања, вредносни код српског друштва није променио. Тако се може рећи да су лична и национална слобода, правда, независност, властита држава, отвореност према свету, достојанствен и добар живот човека, да поменемо само неке, оне константе које и данас у новим околностима дефинишу вредносне координате српског друштвеног простора. Ове вредности пресецају укупно стање друштва и упркос притисцима разних околности, унутрашњих и спољних, остају вредносни хоризонт и за циљеве националне и државне политике. Могућа свеопшта начелна сагласност око ових вредности међутим, није и довољна за конкретну сагласност око стварних циљева политике. Разлике су, као што се може видети, бројне и нису занемарљиве. Тако нпр. за једне је властита независна држава апсолут док је за друге нешто сасвим релативно и подређено отворености у стицању новог идентитета кроз европске интеграције. Или, за многе је достојанство, пре свега, одређено степеном националне и личне слободе, док је за не мали број других повезано са материјалним стандардом у име кога често треба смањити значај слободе. Притом, у простору ових и других разлика постоји и читав спектар нијанси. Дакле, и саме вредности изложене су таквом притиску и утицају друштвеног стања и околности које доводе до често значајних модификација у разумевању њихове суштине и значаја. Отуда, ваља пропитати стање и околности како би се допрло до неопходног увида у сложеност и реалност вредносног кодирања циљева и стварне домете политике која се њима легитимише.

2. Стање и околности Србије

Стање у којем се данас налази Србија под знаком је пада једне стратегије државотворности, оне која се изражавала у стварању и постојању Југославије и довршила њеним разбијањем и распадом. То је државотворност у којој је Србија заложила себе као државу и ради које је изгубила свој директни међународно-правни субјективитет. За остварење и одржање ове државотворне стратегије српски народ је дао беспримерне жртве да би на крају, каквог апсурда, био оптужен за њен пад. За разлику од оних који ову државотворну стратегију смештају на историјску странпутицу и сматрају погрешном, мислим да је она, не помињући и неке више циљеве, обезбеђивала бар то да готово сви Срби буду обухваћени истим државноправним аранжманом. Гледано из хоризонта постојеће расутости српског народа и његове обездржављености на многим кључним тачкама његовог постојања, чини се, ипак, да оно што се обезбеђивало кроз Југославију није било мало.

Падом ове стратегије и после издвајања Црне Горе у посебну државу, Србија се упутила ка обнови своје државности, више изнуђено а мање по избору. Међутим, насилно нарушавање њене територијалне целовитости извршено од стране НАТО пакта и издвајање Косова и Метохије из државног тела Србије под заштитом САД и њених западних савезника, стратегија, обнове и изградње посебне српске државности суочила се са огромним препрекама и тешким неизвесностима. Непризнавање чина насилне сецесије и сукоб са САД и другим водећим силама Запада због одбране државног суверенитета и територијалног интегритета уздигли су Србију до висине непорецивих принципа међународне заједнице, али и заковали њен маневарски простор везивањем свих других питања за основно питање: одржање Србије као државе у њеним међународно признатим границама. Овај проблем и сукоби поводом њега обележавају садашњи тренутак Србије.

Усмереност на европске интеграције и перспективу уласка у Европску Унију као да све више запиње. Србија је неупоредиво више него сви други потенцијални кандидати изложена таквом ригоризму који не ретко прелази у блаже или оштрије форме понижавања. Шта више, тзв. хармонизација са европским стандардима често добија призив диктата једној несuverеној заједници. Дипломатски представници појединих моћних земаља Запада често се директно мешају у унутрашњи политички живот Србије, тако да понекад изгледа као да су они стварни управљачи српском државом. То се нарочито видело у последњим изборима и приликом формирања последње коалиционе владе. Природна оријентација једне европске државе и једног европског народа на чланство у Европској Унији изложена је таквом спољном условљавању, које прелази у

својеврсни судски доказни поступак, у врху кога је чувени Хашки Трибунал који треба да утврди у којој мери Србија испуњава услове да се придружи заједници европских народа. Тако су се, чак и трећеразредни европски политичари арогантно наднели и над саме покушаје српског државништва.

Транзиција од социјализма у капитализам, од планске до тржишне привреде, из недемократског у демократско друштво, и надаље траје. Узевши велики залет у првим постоктобарским данима и издигнувши приватизацију до нивоа дивинизараног и недодирљивог принципа, она се суочава са ослабљеним српским привредним ресурсима у времену напредујуће светске кризе која, почевши као финансијско-економска, све више постаје универзална и целовита. У невољама су се нашле и велике државе, снажне нације и моћне привреде. Какве ли тек невоље следе малим народима, изразито зависним друштвима и привредама. Шта тек њих чека у времену пада уходаног поретка глобализације и радикалног пропитивања и стварносне критике неолибералног концепта, који је сневао о крају историје у име бескраја моћи невидљиве руке тржишта. Неочекивано, на свим сценама обала Атлантика и Пацифика уздигла се потреба за државом као спасиоцем од невиђене пошести кризе. Како ли се осећају данас они који су државу протерали у ропотарницу историје и на доктринарно неупитан начин саветовали. Посебно малима, да не треба да се троше на проблему државе која ионако постаје неважна, нарочито уласком у Европску Унију. Посебно је Србији саветовано да се ослободи опсесије државом и ослободи за друге важније ствари.

Гледано са становишта напредовања у стварању и расподелу друштвеног богатства, могло би се рећи да и за Србију важи све оно што важи у оцени домета транзиције у бившим социјалистичко-совјетистичким земљама. Број сиромашних се повећао за неколико пута, а повећала се и концентрација богатства у све мањем броју рука. У Србији као и многим другим земљама у жрвњу транзиције, повећала се зависност од спољних чинилаца до те мере да је у много чему попримила облике својеврног неоколонијализма. Све у свему, очекивања да је тежи део пута пређен сусрећу се са све јаснијим сазнањем да тежи део пута тек предстоји.

Посебно забрињава све изразитија криза у функционисању тзв. правне државе. Ни нови Устав, како се све више показује, не може да спречи ерозију и пад ауторитета институција система. Принцип поделе власти доведен је до пароксизма, а базична институција система парламентарне демократије оптужена је за његово урушавање. Својеврсна функционална феудализација система власти све више огољено наступа у свој својој уверљивој ружноћи која се не може прекрити флоскулама о модернизацији, реформи и демократији. Непромишљено и нерешено питање о децентрализацији Србије прети својом патологизацијом у разним формама територијалне феудализације и парадржавног организовања.

На помолу је и нова државотворност у једном подручју српског народа која се обелоданила предлогом новог статутарног обликовања аутономије Војводине, на шта ћу се опширно вратити у наредном одељку. Тежња ка унутарстраначком и коалицијском миру у овом случају прети озбиљним узнемирењима и сукобима у држави поводом Србије као државе. Људска и мањинска права, као битна конституционална права у демократској држави, тако у условима нереди у функцијама државе, могла би бити упрегнута у додатну аргументацију за разградњу државе.

Изостављајући много питања која карактеришу стање и актуелни тренутак Србије, ипак једно не можемо изоставити. То је питање о положају и перспективама српског народа изван Србије и о утицају тог питања на стање у Србији. Без претензија на посебну експертизу, може се слободно рећи да се ситуација српског народа, ретко кад тежа, суочава са ретко кад слабијом и рањивијом државом Србијом. То је држава, као што смо већ видели, са изобиљем унутрашњих проблема, изложена таквим спољним условљавањима која је спречавају и онеспособљавају да учини било који озбиљнији корак из реторичке равни подршке у стварну подршку српском народу у земљама бивше Југославије.

И да ово именовање стања уоквиримо и посебним старањем међународног фактора о заштити регионалног окружења од још увек непоћудне Србије. Спољно уређивање Балкана не рачуна на самосталност његових унутрашњих актера. Оно захтева кооперативност на бази њихове послушности. Отуда и проблеми са Србијом за коју је самосталност у датим координатама свеопште међузависности-конститутивни принцип њене државности. Такав *хабитус* српске државе утемељен у свести и о очекивањима њених грађана је оно што смета спољним настојањима и оним унутрашњим актерима који би да овим спољним настојањима удовоље. Ту је, дакле, реч о проблему који је стратешко-историјске природе, а не тренутан и пролазан.

3. Приоритети националне политике

Основно питање је одбрана и развој Србије као модерне европске државе. У последња два века српске историје ово питање је било и остало константа. Тако гледано, историјска вертикала српског државног питања није се променила. Могло би се више говорити о извесним модификацијама изражених у већој или мањој заштрениости овог питања услед промене унутрашњих и спољних околности.

Историјски пут модерне српске државе у знаку је обнове и успостављања српског друштва као европског друштва. Ослобађање од отоманске власти и установљење властите државе значило је и истовремено извлачење из азијског цивилизацијског кључа. Цео деветнаести век обележен је тежњом и тешкоћама у изградњи Србије као европске нације и државе. Формуле модернизације суочавале су се са тешким отоманским наслеђем, економском заосталашћу и традиционалним менталним склопом који је често и властиту државу доживљавао као неку врсту туђе власти. Ипак, Србија је успела да се у самим почецима двадесетог века, у контексту ондашњих балканских и европских прилика, на политичкој мапи света исказа као готово узорна демократска држава у којој је већина грађана видела простор својих перспектива и из које није било исељавања

Двадесети век Србије био је пут Србије кроз Југославију. Погрешан као што неки мисле, оправдан као што мислим ја, то је пут којим су се убрзали сви модернизацијски процеси и насупрот ограничењима владајуће идеологије остварио респектабилан економски и културни развој. Много тога створеног на том путу подлеже нормалном превредновању и не може се апсолвирати простим одбацивањем. Социјализам није био локални избор већ једна од универзалних формула у конкуренцији идеолошких и егзистенцијалних концепата света. Тада се није могло знати оно што знамо данас, као што и данас тек сазнајемо оно о неолибералном концепту универзализације света што нисмо знали јуче када је са висина краја историје видео себе као коначно решење. Показало се да је смена претензија на коначно решавање ствари нешто нормално и да се ове претензије законито обнављају упркос сазнањима да коначних решења за свет нема у његовим мукама пред неизвесностима. Полазећи од тога, Југославија као избор и социјализам као систем биле су историчне формуле у отвореној драми историјског пута Србије.

Савремена светска криза, којој је тешко установити почетак а још теже крај, мимо доктринарних очекивања и у најрепрезентативнијим случајевима неолибералне формуле државе, привреде и чаробне «невидљиве руке» слободног тржишта избацила је у први план обнову улоге државе. Од државе се очекује спас од даљих посрнућа економије и снага за обнову виталности процеса економске репродукције и развоја у појединим нацијама и свету глобализације. Ако је то оно што је добило неочекивано велики значај у моћним Сједињеним Америчким Државама и код најмоћнијих чланица Европске Уније, какав ли тек значај мора имати у малим народима и екстремно зависним економијама. Где је ту место Србије? Дакле, криза је појачала она становишта која су питања Србије као државе видела као прво међу свим питањима. Залагати се за то, међутим, не значи тежити некој новој форми етатизације друштвеног и економског живота већ значи захтевати да се видљива рука државе не може више крити иза «невидљиве руке» тржишта, као и да се друштвене моћи оличене у политичкој власти и држави изведу до оног нивоа одговорности који се исказује у реалним одговорима на изазове кризе и

могућностима њиховог превладавања. Значи савремена одбрана Србије као државе није само под притиском споља посредованог насилног отцепљења Косова и Метохије и нужне одбране њеног суверенитета и територијалног интегритета, све више је и ствар објективне нужде а не само опредељења.

Ових дана можемо видети и обнову значаја националних држава чланица Европске Уније. Показује се да у уједињавању без историјског преседана какво представља Европска Унија, итекако има простора за незаобилазну важност и улогу националних држава. Видљиво се демантује становиште драго идеализму европских интеграција како држава уласком у Европску Унију престаје да буде важна и да границе међу државама губе сваки значај.

Из свега изложеног следи да рад на држави и рад на европским интеграцијама нису у супротности. То нису два процеса инкомпатибилна један са другим нити се једним од њих може субсумирати онај други.

Нису Србија и Европа алтернатива једна другој. То су са становишта целовитог интереса српских грађана два лика једне те исте суштине. Србија је европска држава па је утолико и Европа српска. Захтеви европских званичника или неких унутрашњих европосланика да Србија смањи доживљај државе и да се ослободи од одбране свог суверенитета и територијалног интегритета не могу се позивати на ауторитет европских интеграција. Могу се само ослањати на «ауторитет» у односима моћи.

Србија никако не би могла пристати да се ради приклањања ауторитету Европске Уније ослободи ауторитета властите државе. Међутим, Србија се као држава не ситуира у неком имагинарном простору већ у свом природном европском простору. Али статус европске државе она не стиче тек уласком у европске интеграције, тај статус је њен природни географски и цивилизацијско-историјски статус. Значи, Србија не мора посебно доказивати да је европска земља. У плурализму идентитета у оквиру европског цивилизацијског круга сабраних око неоспорно заједничких вредности, идентитет Србије несумњиво је у битном смислу европски.

Отуда је оријентација Србије на чланство у Европској Унији историјски утемељено опредељење које није напосто само ствар политичког избора.. Баш због тога ово опредељење не може се приклонити политичким и другим уценама, ма са које стране оне долазиле. Оно наравно може бити условљавано па тако и спречавано како из

структура саме Европске Уније, што је данас случај, а може бити изложено и унутрашњим политичким сукобима и поделама у Србији, што је такође случај. Ако се прихвати да је Европска Унија на самом почетку свог дугог историјског пута, онда се може прихватити и да оријентација Србије на чланство у њој има своју сигурну историјску утемељеност и будућност без обзира на све актуалије и ригорозуме којима је Србија изложена данас.

Као и свако друго опредељење и ово треба ослободити од непотребних мистификација и било какве глорификације. Није опредељење Србије да коначно нађе сопствену душу, оно следи, ипак, из уверења да ће се његовим остварењем оптимализовати користи за Србију, како у погледу развоја тако и у погледу бољег живота њених грађана. Дакле, и овде се ради о нормалној причи о штети и користи приликом одлучивања о избору. Наравно, томе треба додати да је реч о таквом избору који поред бољитка за тело води и рачуна о захтевима духа. Другим речима, на трагу европског опредељења дух и тело неће доспети у заваду.

Да ли одбрана територијалног интегритета и суверенитета Србије одлаже дневни ред за њен пријем у Унију. Без обзира на супротне тврдње, званичника и других, могли би се рећи да одлаже уз образложења која немају везе са одбраном државе. Можемо ли замислити ситуацију у којој би захтевима одбране удовољили они под чијим је покровитељством извршено комадање Србије: тешко. Можемо ли замислити да ће се Албанци одрећи свог стратешког циља обједињавања у албанску државу на Балкану уколико их на то не би принудиле довољно моћне и уверљиве силе. То свакако није могуће замислити. Шта у том случају остаје Србији? Остаје јој да не дозволи да се проблем Косова савлада тако што ће се савладати Србија. Пратећи немоћ оних који су својим деловањем омогућили насилно издвајање Косова да на прихватљив начин реше тиме настали ћорсокак, Србија треба стрпљиво да ради на припреми такве ситуације у којој ће њен пристанак на поделу Косова бити израз уважавања ауторитета и напора међународне заједнице на смањењу броја неуралгичних тачака у свету. Овим би се борба Србије у одбрани свог суверенитета завршила не тако гламурозним али свакако реалним успехом.

За Србију као државу њена међународна позиција не завршава се евентуалним уласком у Европску Унију. Европска Унија није нешто што подразумева искључење њених чланица из међународних односа. Свака од њих у Унију уноси и настоји да је одржи, читаву палету односа, традиционалних и нових, са низом земаља из разних региона света. Србија као мала земља која држи до самосталности у свету у којем владају односи неравноправности и потчињавања, има све разлоге за умножавање својих веза и односа, како са великима тако и са њом равнима. Било би крајње опасно искључивије везивање за било кога појединачно, па била у питању нека сила Запада, Истока или са

неке друге стране света. Да би одржала колико толико самосталност као свој конститутивни државни принцип, Србији је неопходна ситуација баланса, како у међународним односима који се ње непосредније тичу тако и у њеним односима са великима. Дакле, упркос неслагању око битне ствари за Србију, добри односи са САД, добри односи са Русијом, Британијом, Француском и Немачком, Кином и Индијом, и тако редом. Наравно, и добри односи у региону и са другима себи равнима. Међутим, у свим овим односима, ако ни због чега другог онда због њихове уверљивости неопходно је одржати достојанство једне слободне и часне европске земље. У суочавању са изузетно тешком ситуацијом ваља повећати капацитет мудрости и кооперативности а искључити сваки вид понизности. Послушност треба дуговати принципима који бране достојанство и слободу човека и народа, право и част држава.

Свеопшта светска а не само економска криза чије се обале још тешко сагледавају, увелико захвата и нас као и низ других земаља које представљају слабије карике у ланцу светске економије. То захтева да се у процесу битних промена ситуације умире унутрашње страсти и жестока странчарења. Захтева државништво. Треба избећи сва ликованја због нечијих речи, обећања и заблуда. Једино не треба опростити преваре. Сви смо у истом возилу које посустаје. Ваљало би размислити о спасу ауторитета институција и повећању капацитета поверења у њих. Можда је тренутак за кораке на проширењу коалиционог капацитета владе, за концентрациону или владу националне слоге па тако и националног спаса.

4. Држава Србија и аутономија Војводине

У времену свеукупне кризе Србије и изразите кризе српске државе заоштрене насилном сецесијом Косова и Метохије, до питања првог реда уздигло се поново и питање о аутономији Војводине. Владајућа партија, у настојању да одржи коалицијску хармонију, узбурканој друштвеној и политичкој сцени Србије придодала је и предлог Статута Војводине који је изгласан у скупштини Војводине, као нову врло моћну полуку даљих подела и сукоба. Тако је, дајући примат коалицијској формули за власт у држави и незасновано претпостављајући да тиме води стабилности, довела до нових нестабилности у држави. Уместо да предлогу Статута претходи расправа о уређивању Србије као државе и повезано с тим и о питањима аутономије, политиком свршеног чина дошло се до својеврсне блоковске артикулације политичких подела – за и против аутономије. На такав начин, у судбинским временима за Србију неодговорност власти и њена неспособност да рационално процењује и одмерава тежину појединих питања, начине у њиховом постављању и процедуре у њиховом решавању, доводи до даљих блокада државе и тешких онеспособљавања у њеном функционисању. Тако легитимна расправа и нормална сукобљавања и спорења о овом и другим важним питањима услед изостајања једне праве демократске процедуре губе неопходну нормалност и

непотребно добијају ванредну значајност која са собом носи опасности од дугорочног значаја.

Полазећи од тога да питање о аутономији Војводине спада у ред првих питања о држави Србији, његово трезвено сагледавање под налогом тешких политичких прилика, али ослобођено од било чије политичке журбе да се укњижи на његов рачун, било би више него потребно. Сагласно томе, да би се сагледали савремени основи аутономије, потребно је видети какви су историјски основи аутономије Војводине, специфичност развоја те идеје и праксе и какав је њен значај у конституцији Србије као државе.

Идеја аутономије је изворно идеја Срба у јужној Угарској која је обележила готово целокупно раздобље деветнаестог века, не губећи свој значај ни данас. Историјски гледано, њој претходе гарантована права Србима на црквену и верску аутономију у тадашњем аустријском царству. Дакле, већ у свом заметку она се ослањала на освојени ниво заштите српског идентитета у угарском краљевству као саставном делу Хабзбуршког царства. Треба рећи да нису сви Срби били обухваћени концепцијом аутономије. Велики њихов део живео је у режиму тзв. Војне крајине установљене у другој половини шеснаестог века у циљу одбране царства од отоманских надирања и освајања.

Револуционарне 1848. године ова идеја изведена је до захтева и потврђеног права Срба у јужној Угарској на аутономију која је добила свој институционални и територијални вид изражен у успостављању тзв. Војводства Српског. Ово право било је признато од Бечког двора у циљу придобијања Срба за борбу против Кошутове револуције која је претила рушењем царства Хабсбурга.

Мађарска револуција, као истакнути део револуционарне 1848. у Европи, није одступала од идеје о суверенитету народа. Међутим, признајући само један народ на територији Угарске, она је угрозила права свих других. Тај народ су били Мађари. Отуда се насупрот нади коју су могли разбудити револуционарни принципи код других народа у Угарској заоштрила потреба за одбраном њиховог идентитета и њихових права. Међу њима Срби су исказали висок степен самосвести и политичке зрелости и у одбрани свог идентитета истакли право на аутономију. Значи, аутономија као право на војводство изведена је из права на заштиту, институционалну и територијалну, српског националног идентитета и права Срба као индивидуа.

Већ у самом зачетку војводство као дар двора је тако територијално утемељено како би Срби у њему постали мањина. Тако је и нова војводска власт устоличена у Темишвару а не у Новом Саду. Поразом мађарске револуције и стабилизацијом власти Хабсбурга престала је да и формално постоји раније призната а никад истински остварена аутономија. Аустро-угарском нагодбом и преображајем царства Хабсбурга у Аустро-угарску монархију Срби су изгубили и формалне изгледе да буду признати као политички ентитет и у политичком смислу постали су део мађарске нације. Такав је био њихов статус све до краја постојања Аустро-Угарске. Наравно, и даље су се водиле политичке борбе у име права на пуни национални и културни идентитет, па тако и око права на некад признату аутономију. Временом то право се уздигло до таквог стварног и симболичког значаја какав је већ одавно одбрана „хрватског државног права“ имала код Хрвата. Код неких у потоњој Војводини такав значај оно је задржало и касније када су нестале околности угрожавања и оспоравања етничког и културно-историјског идентитета Срба.

Конституционално позиционирање Војводине у Првој и Другој Југославији било је различито. У Првој, Нови Сад се 1929. године уздигао до седишта Дунавске бановине којој је, примера ради, припадало и Смедерево. У Другој треба разликовати два периода, период до Устава из 1974 године и период после њега. У првом периоду, који је био у знаку *de facto* унитарне, па потом федералне државне заједнице, положај Војводине је био тако одређен како би се што више допринело балансу моћи у односима, пре свега, три федералне јединице: Хрватске, Словеније и Србије. Наравно, у томе је и положај Косова и Метохије такође био од изузетне важности. Аутономије су изведене као вид заштите права националних мањина (народности) и неких историјских особености ове две регије. Међутим, важну реалну потку имале су, пре свега, у тежњи да се смањи снага Србије. Отуда су биле и идеолошки подупиране и као вид одбране од српског национализма и тзв. великосрпске хегемоније. Да је то тако види се и по томе што истоветни разлози у Хрватској нису довели до аутономија. Напротив, Далмација је постала интегрални део Хрватске а Срби су добили статус конститутивног народа. У случају Далмације, а могло би се говорити и о Истри, превладало је становиште да унутар хрватског националног корпуса не може бити аутономија, а у случају Срба, наводно због њихових ратних заслуга, ступила је на сцену даровница о већим правима у односу на она која би добили аутономијом. То ће се показати у својој пуној истини неколико деценија касније када су са политичке карте Хрватске избрисани као народ.

Конституционализацијом покрајина као елемената федерализма, Устав из 1974 године је омогућио и легализовао такав развој који је довео до фактички потпуног измештања покрајина из Србије и њиховог стварног статуса као државних ентитета. То је било потпуно очевидно како у функционисању Србије као федералне државе тако и у начину функционисања југословенске федерације.

Овако постављено право на аутономију с позивом на националне мањине и извесне историјске особености одређене територије које је исходovalo државношћу постало је окосница свих потоњих захтева за аутономију. У случају Косова ескалирало је до оправдања и споља подржаног права на сецесију а у случају Војводине до права на обнову њеног федералног статуса у оквирима Србије, са свим могућностима које такав статус носи и може имати у одређеним ситуацијама.

Као што се види, идеја о аутономији Војводине доживела је радикалну промену. То више није идеја која се може позивати на заштиту српског националног идентитета и његово институционално и територијално обезбеђење.

У раздобљу Друге Југославије право на аутономију легитимисало се заштитом националних мањина у Србији, успешно доприносећи слабљењу моћи Србије у односима са другим чланицама федерације и смањењу њеног утицаја на саму федерацију која је била подупрта монолитом идеологије владајуће партије.

Нестанком Југославије и после насилне сецесије Косова, аутономија се по први пут сучељава са Србијом као сувереном државом која у формалном смислу није више подређена неком вишем нивоу државног организовања. Данас се она све више поставља као захтев повратка на решење из Устава из 1974. године. Уздигнута тако до својеврсног војвођанског државног права, у име аутономије се захтева такво преуређење Србије као државе које подразумева њену федерализацију. У извесном смислу, то постаје својеврсни притисак на Србију да се трансформише у неку нову Југославију, што, наравно, није могуће без даљег цепања Србије по старим или новим линијама поделе.

Имајући то у виду, суочавамо се са питањем о томе на шта може бити ослоњена прихватљива аутономија Војводине данас? Видели смо да се не може изводити из заштите српског националног и културног идентитета у Србији. Постоје и изузетне тешкоће њеног извођења из права националних мањина у једној регији у којој огромну већину чине Срби. Евентуална територијализација тог права могла би водити само новим поделама унутар Војводине. Тако би само компактна територијална груписаност највећег дела Мађара као дела некад владајућег народа могла исходovati неким новим видом територијалне аутономије унутар Војводине и Србије. Дакле, све су то озбиљне препреке родољубном прегалаштву радикалних заступника аутономије, популарно препознатљивих као аутономаши.

Да ли, ипак, њен донекле особени историјски идентитет може бити основ права на аутономију? Као једини преостали основ из корпуса традиционалних разлога за аутономију, он би могао бити окосница извесног вида аутономије али никако не и упориште права на федералну државност. Дакле, његов капацитет није такав да би могао подупрети суштинске интенције предлога новог статута Војводине послатог на потврду Скупштини Србије.

Питање о аутономији је једно од најбитнијих међу питањима о уређивању Србије као државе. Као такво оно се не односи априори непријатељски према држави Србији. Тиме што суштински чини упитним централизам као доминантни принцип у институционализацији српске државе, оно би могло послужити за разумно отварање питања о децентрализацији и постизање неопходног склада између централизације и децентрализације. Иако је сасвим извесно да радикални заступници аутономије теже нечем другом, а не аутономији, аутономија Војводине у принципу носи могућност рехабилитације вредности децентрализације упркос томе што постојеће искуство са аутономијом показује да се и у границама аутономије негује итекакав централизам.

Изузетно је важно данас да се брижљиво сагледа историјско искуство Србије као државе и посебно њено искуство са аутономијама, како би се реално одмериле све неопходне претпоставке рационалног конституисања српске државе као стабилне политичке заједнице у сложеном друштву као што је српско. Тим следом ваљало би добро промислити и све оно што би допринело повећању прихваћености Србије као државе која успешно оптимализује развојне могућности за све и сагласно томе могућности у удовољавању потребама људи и остваривању права њених грађана. Дакле, реч је и о потреби превредновања политичке традиције како би се могло одговорити савременим изазовима.

Сагласно томе, намеће се потреба за превредновањем принципа централизације и централизма. Неопходно је поћи од тога да залагање за централизам не значи и једино право опредељење за Србију као државу. Централизам је нужно нешто скромније вредновати. Потребно је рехабилитовати вредности децентрализације. Одређене функције државе свакако морају бити централизоване али неке друге дају неупоредиво боље резултате уколико су децентрализоване. Наћи праву меру односа између централизације и децентрализације био би задатак првог реда. У том циљу, ваљало би се окренути Уставу Србије и слободно надограђивати све оно што недостаје.

Поред критике аутономије преко критике «аутономаштва», потребно је подврћи критици и она традиционална становишта која у аутономији виде нешто опасно за државу.

Требало би обезбедити таква померања у погледима на аутономију како би се аутономија видела као унутрашња компонента саме државе Србије, а не као нешто чиме се постиже удаљавање од Србије, а остварује као супротстављање Србији као држави. Посебно је то важно данас када поједини у Војводини за успорени ход ка Европској Унији оптужују Србију сматрајући да би Војводина сама неупоредиво брже могла да стигне до Уније. Неопходно је зато да држава Србија преузме иницијативу у подршци аутономији Војводине у оквирима генералног приступа регионализацији Србије.

Аутономији је потребно прићи са становишта њених позитивних вредности и ослободити је од било чијег политичког капиталисања и манипулације. Војвођанству треба прићи као могућем унутрашњем потенцијалу Србије који својим историјским наслеђем у комбинацији српског идентитета и вековног средње-европског искуства може користити развоју Србије. Такође и «србијанство» треба ослободити од мисије јединог гаранта српске државе и отворити се за сва прожимања која струје из целокупног српског националног корпуса. Нешто израженију профилацију Срба српском средњевековном државом и немањићком традицијом требало би повезивати са нешто снажнијом профилацијом оних Срба у Србији који имају непосредније искуство са вредностима ослобађања и стварања модерне државе Србије. Све у свему, неопходно је активирање свих потенцијала комплементарности насупрот потенцирању минималних разлика проистеклих из дугог пребивања појединих делова српског народа у различитим државним и правно-политичким аранжманима. Једноставно речено, потребно је отворити двосмерни саобраћај у међусобном разумевању. Предрасуде нису искључиво особина само једне стране у споровима око аутономије и изградње Србије као државе.

Посебно је значајно да се из актуелне кризе, појачане намерама појединих светских моћника и импулсима светске кризе, што пре изађе, из таквих подела које својом жестином угрожавају и минимум унутрашње стабилности. Важно је да се у што краћем периоду дође до такве националне стратегије која би омогућавала да се претњама даље дестабилизације Србије одговори неопходним минимумом националног јединства, које, нажалост, данас недостаје. Али не само то. Мора се зауставити неприхватљиво економско пропадање и свако друго пустошење значајних делова Србије са обе стране Саве и Дунава.

Полазећи од тога, актуелно је и дугорочно важно све оно што води стабилности и модерности развоја Србије и успешној одбрани њеног државног интегритета и суверенитета. Као изузетно угрожена држава она ипак не би смела да прибегне таквом решавању изазова ситуације које би фаворизовало примамљиве пречице и заводљиве обмане. Потребне су и вредности централизма и децентрализације, па стога и проналажење праве и продуктивне мере њиховог односа. Принципи аутономије и регионализације морају се повезати ради оптимализовања укупних потенцијала Србије

као државе. Важно је да реалне претпоставке буду ослонац у опредељењима и да не могу бити замењене било којом врстом измаштаног идеалитета или поништене због неких вредности за које се опредељујемо.

И Европа и држава Србија као пут у савремености нису нешто виртуелно већ се успостављају и граде у стварности. Идеали су неопходни али оно што је мерљиво ваља мерити. Економске интересе треба учинити транспарентним и не прекривати их оним што им не припада. У питањима аутономије и регионализма они имају изузетан значај. Како их хармонизовати у утакмици за развој Србије и како развој Србије ослободити за нормалне потребе човека и грађанина, питање је пред којим смо. А у та питања спадају и реално утемељење и аутономије Војводине и изградња Србије као државе. У свему томе пред нама су и светско искуство, његове вредности и упозорења.

(Аутор је потпредседник и директор Центра за националну стратегију у Београду)